

Metode og erfaringer fra Mangfoldige minner

Jeg vil her gå gjennom hovedmetoden vi har brukt i prosjektet, altså intervjuing som måte å få fram migrasjonshistorier, og hva som er våre erfaringer med det. Jeg vil legge vekt på mine egne erfaringer med intervjuarbeid, men også trekke inn det vi har fått av tilbakemeldinger fra andre som er eller har vært involvert. Det jeg vil snakke om er hvordan man legger til rette for at et intervju med den tematikken vi har valgt i prosjektet blir så bra som mulig, og utbytterikt for alle parter.

Vårt tema er jo migranters veier til Norge: hvorfor og hvordan, og deres møte med Norge. Jeg og diverse frivillig engasjerte rundt om har oppsøkt migranter i vårt nærmiljø og i våre nettverk som vi da har intervjuet med den hensikt å legge intervjuene ut på nettet og lagre for framtida.

Hvem skal man intervjuer?

Det er 381 000 innvandrere i Norge i dag. Vi kan ikke lagre historiene til alle dem. Det hadde jeg syntes at var helt fantastisk gøy! Men det tror jeg ikke Kulturrådet vil gi oss penger til.

Så hvem skal man velge? For det første så ønsker jo vi å få med historier fra forskjellige slags steder i Norge. Slik at vi viser fram at det å være norskafghaner i Troms kanskje er noe annet enn å være norskafghaner i Oslo. For det andre så ønsker vi å få med så mange forskjellige slags mennesker som mulig.

Det vil ikke være mulig å lage et representativt utvalg på kjønn og landbakgrunn og så videre slik man kanskje ville ønske det hvis dette var et rent forskningsprosjekt. Jeg kan ikke kreve av de som gjør dette frivillig at du skal intervjuer en kineser, og du skal intervjuer en skotte. Vi kan heller ikke si nei takk til noen som kommer og har skrevet ned sin egen historie bare fordi vi allerede har så mange kurdere med. Tvert i mot har vi et sterkt ønske om å få med flere egenproduserte tekster til samlingen – for eksempel i form av brev eller dikt. Dette at vi i ganske begrenset grad kan styre utvalget av fortellere, betyr også kanskje at vi kommer til å få en overvekt av ”klisje-innvandrere” i vårt prosjekt: Altså muslimske svarthårete menn, gjerne fra Midt-Østen! Det er det som er nordmenns bilde av en innvandrer i dag. Det er det de frivillige i prosjektet tenker.

Hva tenkte du da du først hørte om at Mangfoldige minner skulle samle inn innvandreres historier?

Det er også disse svarthårete muslimene som oftest selv vil kalle seg en innvandrer. En fransk-norsk kvinne vil kanskje ikke tenke på seg selv som en innvandrer, og vil ikke føle seg omfattet av prosjektet vårt. Hun sender ikke uten videre inn sin migrasjonsfortelling til nettsiden. Da må jeg i så fall mase litt og forklare henne at i vår sammenheng er det eneste logiske at alle som har krysset en statsgrense for å bosette seg i Norge, en migrant. Det betyr at vi også er interesserte i å høre fortellingen til de svenske, polske og japanske arbeidsinnvandrere, like mye som historiene til flytninger fra Rwanda eller Irak.

En annen gruppe som kommer til å bli godt representert, er de snakkende klasser. De som fra før av vet, inne i seg, at deres historie er viktig, og fortjener en plass i solen. Det gjelder innvandrere som på en eller annen måte allerede skriver: lærere, kunstnere, lesere.

Jeg vil ikke si generelt om muslimske menns stemmer, at de utgjør et øredøvende kor i den norske offentlige diskursen. Men noen når ut, og brukes mye. Ta for eksempel Rasoul Jawad, som raust har delt sin og familiens historie med prosjektet vårt. Før han snakket med meg, hadde han allerede blitt intervjuet to ganger av lokalaviser der de bodde i Troms. Seinere intervjuet Dagsavisen ham!

Muslimske jenter høres kanskje ikke fullt så mye? En gruppe som i alle fall er ganske usynlig er polske arbeidere! Det vil si, jeg leser mye om polske arbeidere om dagen, men jeg har ikke hørt så mange av dem snakke selv.

Så hvis jeg skal si noe om hvem man skal velge hvis man skal gå ut og finne noen:

- Aller først, og aller viktigst: ta noen som har lyst til å fortelle!
- Ta noen som ingen andre har tenkt på før!
- Ta noen av de som har en stemme som ikke høres så ofte!

Å ringe en innvandrer for å spørre om de vil intervjues er en forferdelig skummel ting å gjøre.

Særlig for folk med litt telefonskrek, slike som meg. Jeg har seriøst angst for å ringe fremmede mennesker. Det har ført til at de fleste jeg har intervjuet har blitt kontaktet per SMS eller på e-post. Det er litt flaut, men nå vet dere det. En fordel med slik skriftlig kommunikasjon som SMS eller e-post er jo at folk blir gitt litt tid til å tenke seg om. Man kan sende en e-post med ganske mye informasjon i, og så ringe en uke

etterpå. Skriftlig informasjon kan være lettere å håndtere for folk som ikke behersker norsk så godt ennå. Men det kan også være motsatt, at man forstår det muntlige språket bedre.

Jeg vil gjerne si noe om selve intervjusituasjonen

Når det gjelder selve intervjuet så er det slik at det er utrolig viktig at begge parter er så trygge på situasjonen som mulig. Mange har spurt meg *hvor* intervjuene bør gjøres. Det er ikke noe fasitsvar på det. Jeg har gjort mange intervjuer på kafé, og det fungerer fint så lenge historien ikke er for trist, og det er litt rolige omgivelser. En kanskje bedre løsning er hjemmet til den som blir intervjuet. Det er et fint sted også fordi i hjemmet er man omgitt av materielle minner som kan hjelpe fortellingen i gang.

Noen synes det er morsomt å fortelle om seg selv, og deler villig bare de får et par stikkord. Andre er mer private og må dyttes i gang. Det er viktig å få folk til å forstå at deres historie er betydningsfull, og at den er interessant! I våre dager med realityshow og mye medieoppmerksomhet knyttet til privatpersoner, så er folk flest ganske komfortable med tanken på å dele deler av privatlivet med offentligheten. Det er ikke lenger bare maktmennesker som intervjues i aviser og slike ting. Men folk kan likevel undre seg over hvorfor er det min historie er så viktig? Hvorfor vil du snakke med meg? Har du en politisk agenda? Eller: Blir ikke dette forferdelig kjedelig for folk å lese om? Man må altså være tydelig om sitt eget ståsted, vise at man er interessert i den personen man snakker med, og få vedkommende til å føle seg komfortabel. Husk at ros virker like bra på voksne som på barn.

Når jeg intervjuer noen føler jeg meg alltid litt som en tyv. En tyv, fordi jeg stjeler en fortelling fra et medmenneske, og de får ganske lite igjen av meg. Jeg har opplevd det som viktig å huske på at man skal gi noe av seg selv tilbake. Innledningsvis kan man fortelle litt om seg selv – hvem man er, hva man interesserer seg for, og hvorfor man er interessert i å gjøre dette intervjuet. Det er lov å være litt personlig, og det er lov å snakke underveis i intervjuet også.

Oppsummert: Det er viktig å forsøke at møtet mellom forteller og intervjuer oppleves som

- trygt
- interessert
- komfortabelt

- gjensidig.

Så må jeg si noe om intervjuguiden

Vi i prosjektet trengte å utarbeide en enkel guide til intervjuerne, en guide som kunne brukes overfor de forskjelligste intervjuobjekter og av forskjellige intervjuere – fra erfarne feltarbeidere til amatører.

Den første vi laget, og som ble brukt i våres, hadde ganske mange konkrete spørsmål for å gjøre det enkelt. Den ble for detaljert og for styrende:

Da vi ba referansegruppa vår, som består av en museums kvinne, en medieforsker og en antropolog, se på guiden, kommenterte de også at intervjuguiden vår var for tilbakeskuende. Sånn blir det kanskje lett, når man driver med historie. Men vi var enige med dem i at det ville være ønskelig å ha noe som pekte framover, mot mulig endring og mot nye tider, i intervjuene. Slik ser intervjuguiden vår ut nå.

Den er som dere ser veldig generell, og lite styrt. Vi ønsker at intervjuene skal ha form av fri samtaler, med plass for enkelte digresjoner, og plass for at den som forteller skal prege historien om seg selv med sine interesser og sin personlighet. Vi trenger ikke nødvendigvis å forholde oss til at dette skal forskes på i den samfunnsvitenskapelige betydningen av ordet. I vårt materiale kan man ikke telle hvor mange prosent av innvandrerne som har opplevd rasisme, eller hvor mange som har lang utdanning. Det man kan finne ut ved å forske på vårt materiale, er hvordan innvandrere forteller om sin migrasjon. Hvordan man vektlegger ulike ting i ulike faser av en innvandringsprosess. Hvordan møtet med så mye fremmed kan gi både negativ angst og konstruktiv refleksjon. Mye av kildeverdien ligger i fortellernes egen måte å velge ut og strukturere på.

Sharam i referansegruppa vår var litt oppgitt over alle spørsmålene som hadde med været å gjøre. Det er bare nordmenn som er så opptatt av været! Og det er jo sant. Men på den annen side så er det jo mange innvandrere som forteller om været her på egen hånd: at de aldri hadde tenkt så mye over vær og føreforhold før de kom hit, og at livet i Norge og samtaler med nordmenn har gjort dem mer opptatt av vær. Så vi har beholdt den delen av spørsmålene sånn litt på vei. Noe av grunnlaget for intervjuene er jo folks naturlige nysgjerrighet overfor hverandre. Den som gjør at folk med ikke-rosa hudfarge blir spurt igjen og igjen og igjen: hvor kommer du fra? Det er meningen at intervjuguiden skal være banal, men også gi rom for å gå i dybden.

Når det gjelder folkeminneinnsamlingen

Er guiden vår enda mer løs. I den ber vi rett og slett om å samle inn et folkeminne. Men så har vi noen oppfølgingsspørsmål.

Dette er spørsmål som skal sette noen ord på hvordan dette folkeminnet brukes av fortellerne selv, og hvordan det eventuelt brukes i miljøet, om man har noe slikt rundt seg.

Dette

<http://www.mangfoldigeminne.no/Members/idapida/Alle-steinene-som-glitrer-er-ikke-gull>

er et folkeminne fra Sri Lanka som lever videre i Oslo etter migrasjonen. Uten noe kontekstinformasjon ville det vel vært ganske meningsløst å ta vare på, hva?

Vår tanke var jo opprinnelig at innsamlingen av folkeminnene skulle ha den bivirkningen at de skulle virke som døråpnere. At de litt upersonlige fortellingene ville være lettere å få folk til å fortelle, enn de private migrasjonshistoriene. Erfaringene fram til nå er at det like gjerne kan være omvendt.

En annen sak som kan være OK å trekke fram er at de ordene vi har på norsk for å beskrive forskjellige slags folkeminner ikke alltid så lette å forklare for folk med en annen språklig eller kulturell bakgrunn. Jeg har selv erfaring med å prøve å forklare en russisk kvinne hva et kjerringråd er. Du mener visdom? Ja, kanskje, men ikke helt det heller... Kategoriene våre passer ikke nødvendigvis med andres kategorier. For eksempel har vi en del afrikanere i Norge som er vant med å fortelle eventyr som en slags rollespill. Altså at hvis de forteller om reven og kråka, så må en av tilhørerne være kråka.

Hvordan skal vi klare å samle inn det til en nettside? Det eneste som gir en slags mening ville jo være å ta det opp på video. Heldigvis går det an å legge ut videosnutter på nettsiden. Og vi er innstilt på å lage nye båser i Fortellinger fra Mangfolds- Norge avdelingen vår.

Min erfaring er

At folk synes det er meningsfylt å fortelle sin historie og sine historier. Ofte gjør det vondt å fortelle, andre ganger er det nostalgisk og fint, eller det kan være morsomt, men de fleste ser stor verdi i å dele en flik av sin historie. Mange blir glade eller til og med smigret for å bli spurt: vil du intervju *meg*?

Noen har til og med sagt at *endelig* skal jeg få sagt det jeg mener! Nå skal bygda få sitt pass påskrevet, liksom. Eller: så morsomt å bli sett på som innvandrere, jeg er jo bare svensk.

Vi jobber for tida en del med å få innvandrere til å intervju andre innvandrere. En ekstra dimensjon synes jeg vi får når noen som for eksempel jeg har intervjuet, til å etterpå gå ut og intervju andre. Jeg tror det er sunt at den som stiller spørsmålene selv har opplevd å sitte i den andre enden. Vi har i alle fall erfaring med at det åpner for litt mer åpenhjertige fortellinger, og for noen nye perspektiver.

Man kan merke at et av de temaene fra intervjuguiden som fanger mest, er å fortelle om hvordan møtet med nordmenn er. Og da gjelder det å ikke være for selvhøytidelig hvis man som intervjuer er norsk-norsk nordmann. Jeg skal ta noen eksempler:

Det er litt vanskelig å bo her, fordi du vet, det er en stor forskjell mellom Kongo og Norge. Jeg fant ut at nordmenn var litt reservert. Du kan ikke hilse på en person som du ikke kjenner. Og det var, her i Vadsø, vanskelig å få seg venner.

Nordmenn snakker bare om formaliteter, om været. Hvis noen gjør det i Moskva så tenker man at de er litt sprø.

Nordmenn kan ikke lage mat.

Her i landet er det mange små ting som gjøres til store problemer.

Og så denne som jeg synes er veldig morsom:

Nordmenn virker litt skeptiske. De snakker ikke mye med hverandre. I begynnelsen tenkte jeg ofte at norske menn var gay fordi de ikke ser på kvinner.

Jeg vil nå på slutten si noe om etikk

Det kan være en belastning å få sin personlige fortelling publisert på internett. Man kan ønske at ikke alle umiddelbart kjenner en igjen. Derfor er det ikke så mye bilder på nettsiden vår. Og derfor har det vært viktig for oss å la folk anonymisere seg så mye som de selv har ønsket. Vi leser også gjennom tekster vi blir tilsendt med et kritisk blikk, og spør om nødvendig om fortellerne er helt sikre på at de vil offentliggjøre det de

har sagt. Vi har fått konsesjon fra Datatilsynet for å behandle personopplysninger, konsesjonen ligger ute på nettsiden.

En annen etisk side ved prosjektet som jeg mener at er vel så viktig å problematisere, er selve den potensielle belastningen ved å minnes.

Jeg nevnte at det kan gjøre vondt å fortelle. Man blir mint på opplevelser og hendelser som man til daglig ikke ønsker å tenke så mye på. Migranter har ofte tatt store, skjebnesvangre valg. Selv om de ikke nødvendigvis har vært flyktninger, så har de opplevd brudd, og bærer på savn. Her ligger det et stort ansvar for oss som tar oss den friheten det er å be mennesker fortelle. Det er viktig å vise hensyn, ikke presse, og ha god tid.

Det er ikke bare vondt å fortelle. Det kan være vondt å ta i mot en fortelling også. Det kan det være greit å være klar over før man begynner. Som den fortellingen fra Somalia som Liv viste dere her i sta. Eller når Hemn, en som jeg har intervjuet, snakker om datteren sin som han frykter at han aldri vil se igjen. Han flyktet fra Iransk Kurdistan da hun var åtte måneder gammel, og venter nå på anken sin på asylsøknaden som han fikk nei på. Media, datteren hans er på alder med mine små barn nå. Det var ganske tøft, for meg. Han fortalte meg:

Hver kveld legger jeg meg med frykt, og jeg står opp med frykt – vil det komme politi til meg, eller et brev med et avslag? Som sagt, hvis jeg blir returnert til Iran er jeg ganske sikker på at jeg vil bli henrettet eller fengslet i 15 år.

Jeg kan ikke gjøre noe fra eller til i Hemns situasjon, som jeg personlig synes er blodig urettferdig. Det er viktig at jeg er sikker på at han ikke tror at å fortelle historien til meg kan gi han noen som helst slags fordeler i forhold til en søknad. Det eneste jeg kan bidra med er å uttrykke sympati og medmenneskelighet. Og det gjør vondt, for meg.

Hemn, han ville at teksten hans skulle avsluttes med dette:

Som sagt, mitt eneste håp er å se Media igjen. Og jeg håper, at hvis min historie kommer i boka, og norske myndigheter sender meg tilbake, og jeg blir drept eller henrettet, så håper jeg at min datter vil se dette, og skjønner hvor høyt jeg har elsket henne.

Dette er brutalt, ikke sant? Heldigvis er det meste av det vi samler inn slett ikke så dystert. Når det gjelder folkeminnene, er det sjeldent man får

så triste saker som fortellingen fra Somalia. Muntlige folkeminner bringer jo oftest med seg positive og gode assosiasjoner.

Mine favoritter blant folkeminnematerialet er voggesangene. For det første er de vakre. For det andre er det et utrolig godt eksempel på hvordan kulturoverføring skjer, mellom barn og voksne. I vårt tilfelle da ofte voksne som ha et annet fødested enn sine egne barn. Barna snakker kanskje mest norsk, og har blitt norske i tankesett og væremåte. Men noen ting får de med seg på sine foreldres morsmål. Slik som Punitha, opprinnelig fra Sri Lanka, som sang denne sangen for sine barn:

<http://www.mangfoldigeminner.no/Members/idapida/DW-B0018%20Punitha.wav/view>